

RECENZJE

PAWEŁ SZUPPE

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego

 <https://orcid.org//0000-0001-6806-3161>

e-mail: ppp-1975@o2.pl

Wprowadzenie do recenzji raportu *Analiza uwarunkowań postaw antykatolickich i przyzwolenia na nie w Polsce*

Wolność religijna, w tym uzewnętrznianie zachowań i postaw religijnych, należy do podstawowych praw przysługujących każdemu człowiekowi. We współczesnym świecie coraz częściej obserwujemy prześladowania religijne w różnych częściach świata: Azja, Bliski Wschód, Afryka, Europa (Przeperski, 2023, 5).

Pod względem religijnym kontynent europejski jest zróżnicowany. Tolerancja i wolność religijna mają tu uwarunkowania kulturowe. Niemniej jednak w niektórych państwach europejskich katolicy doświadczają różnych przejawów dyskryminacji. Nie są to wprawdzie krwawe formy prześladowań, aż po ofiarę z własnego życia, ale incydenty naruszające wolność religijną. Postawy antyklerykalne stają się w ciągu ostatnich lat coraz częstsze, także w Polsce. Akty agresji wobec Kościoła zyskują przyzwolenie w niektórych środowiskach, a nawet aprobatę społeczną (Przeperski, 2023, 5).

PAWEŁ SZUPPE – doktor nauk teologicznych w zakresie teologii religii, misjolog, religioznawca. Autor książek: *Nazistowski mistycyzm w polskojęzycznej literaturze przedmiotu, Sekty. Realne zagrożenie, Polskojęzyczna bibliografia dotycząca sekt i nowych ruchów religijnych (2005–2009); Nowe ruchy religijne z perspektywy teologiczno-duszpasterskiej Kościoła katolickiego*. Obszary badań naukowych: nowe ruchy religijne, edukacja i wychowanie w kulturach świata, parareligijny charakter nazizmu.

Uprzedzenia wobec przedstawicieli religii mogą prowadzić do rozmaitych form dyskryminacji, przejawów agresji, aktów wandalizmu, przemocy. W niektórych badaniach wskazuje się, że działania antykatolickie (czy antychrześcijańskie) nie wynikają z uprzedzeń, czyli negatywnego nastawienia do przedstawicieli danej grupy społecznej, lecz są wynikiem niechęci bądź strachu przed wpływem religii na życie jednostki (wymiar indywidualny) i społeczeństwa (aspekt wspólnotowy; Przeperski, 2023, 5).

Warto pamiętać, iż działania skierowane przeciw wolności sumienia i wyznania drugiej osoby są przestępstwem. W kategorii tej zawierają się: dyskryminacja wyznaniowa (art. 194), przeszkadzanie w publicznym wykonywaniu aktów religijnych lub obrzędów żałobnych (art. 195), obraza uczuć religijnych (art. 196). Za każde z tych przestępstw grozi grzywna, kara ograniczenia wolności albo jej pozbawienia wolności do lat dwóch. Choć nie wiadomo, ile przypadków dotyczy katolików, to istnieją statystyki policyjne ukazujące skalę zjawiska (Przeperski, 2023, 5–6).

Dyskryminacja wyznaniowa obejmuje akty związane z ograniczeniem człowieka w przysługujących mu prawach ze względu na jego przynależność wyznaniową lub bezwyznaniowość. W latach 2010–2020 odnotowano łącznie osiem takich przestępstw na 30 wszczętych postępowań (Przeperski, 2023, 6).

Przeszkadzanie w publicznym wykonywaniu aktów religijnych lub obrzędów żałobnych wskazuje na złośliwe działania skierowane względem człowieka bądź grupy osób w celu uniemożliwienia publicznego wykonywania kultu religijnego, właściwego dla określonego związku wyznaniowego o uregulowanej sytuacji prawnej. W latach 2010–2020 stwierdzono 127 takich przestępstw (na 216 wszczętych postępowań; Przeperski, 2023, 6).

Obraza uczuć religijnych to publicznie znieważenie przedmiotu czci religijnej lub miejsca przeznaczonego do publicznego wykonywania obrzędów religijnych. W latach 2010–2020 było 561 takich przestępstw (na 694 postępowań). Inne statystyki policyjne obejmują akty nienawiści wobec osób o odmiennej przynależności narodowej, etnicznej, rasowej, politycznej (art. 119 i 257). Trudno jest oszacować, ile z tych przypadków dotyczy wolności wyznania (Przeperski, 2023, 6).

Skala dyskryminacji katolików w Polsce w zakresie negatywnych postaw wobec katolików nie jest znana. Sporo informacji w tym zakresie dostarczają raporty, prezentujące aktualne badania na temat negatywnych postaw wobec katolików (Przeperski, 2023, 7).

Dyskryminacja ze względu na wyznanie może dotyczyć zarówno przedstawicieli mniejszości religijnych, jak też większości. Tematyką tą zajmował

się Instytut Stosowanych Nauk Społecznych Uniwersytetu Warszawskiego na zlecenie Rzecznika Praw Obywatelskich. Badania potwierdziły występowanie różnych form dyskryminacji ze względu na wyznanie w miejscu pracy, przy czym na dyskryminację narażeni są przedstawiciele tych mniejszości religijnych, których dotyczą utrwalone społecznie stereotypy. Czynnikiem zwiększającym ryzyko dyskryminacji jest utożsamianie się z określoną religią i ujawnienie własnego w nią zaangażowania w miejscu pracy (Przeperski, 2023, 7).

Jedną z pierwszych prób pomiaru wolności religijnej w Polsce podjął Instytut Statystyki Kościoła Katolickiego w 2015 r. Z przeprowadzonych badań wynika, że w latach 2012–2014 z 12,1% przebadanych parafii księża katolicycy doświadczali aktów dyskryminacji, polegających na obraźliwych komentarzach. W 4,0% parafii katolickich do duszpasterzy zgłaszały się osoby, które twierdziły, że były nierówno traktowane jako katolicy. W prawie 9% katolickich parafii odnotowano akty profanacji miejsc świętych (Przeperski, 2023, 8).

W badaniu zleconym przez Instytut Wymiaru Sprawiedliwości z 2019 r. podjęto próbę oszacowania poziomu uprzedzeń względem przedstawicieli wyznań chrześcijańskich w Polsce, a także osób, które nie identyfikowały się z żadną religią. W tym celu przebadano 1000 osób: 865 katolików, 28 prawosławnych, 11 protestantów i 96 respondentów, którzy nie wyznawali żadnej religii. Ponad połowa badanych (58,5%) wskazała, że co najmniej raz doświadczyła dyskryminacji ze względu na identyfikację religijną. Najczęstsze formy napiętnowania to: dokuczanie z powodu przynależności religijnej (lub jej brak) – 46,6%; wyśmiewanie – 46,7%; wyzywanie – 29,5%; wrogość – 27,2%; nienawiść – 22,2%. Niemal co dziesiątemu badanemu (11,3%) grożono użyciem przemocy fizycznej z powodu innego wyznania, a zniszczenia mienia doświadczyło 3,6% osób. Podane wyniki obejmują całą grupę badawczą. Trudno powiedzieć, ile ze wskazań respondentów dotyczyło katolików (Przeperski, 2023, 8).

Instytut na rzecz Kultury Prawnej Ordo Iuris w raporcie *Hate crimes against Christians and Christianity in Poland in 2022* przedstawił skalę agresji na tle religijnym względem chrześcijan w Polsce. Wykaz ten zawiera przypadki przestępstw z całej Polski. W 2022 r. odnotowano 77 tego typu zdarzeń. Były to: dwa fizyczne ataki na księży katolickich; cztery zdarzenia związane z zakłócaniem Mszy św.; 18 przypadków zniszczenia świętych figur; trzy spektakle oraz happeningi profanujące symbole religijne i obrażające uczucia chrześcijan (Przeperski, 2023, 8–9).

W 2019 r. Centrum Badania Opinii Społecznej wydało raport poświęcony mowie nienawiści. Większość badanych (57%) zetknęła się z taką formą dyskryminacji więcej niż raz. Tego rodzaju przypadki obejmowały negatywne wypowiedzi na temat: rasy; koloru skóry; wyznania (lub jego braku); narodowości; płci; wieku; niepełnosprawności; orientacji seksualnej. Respondentów pytano też, kto przeważnie jest adresatem takich wypowiedzi. 41% wskazało, że mowa nienawiści, z którą zetknęli się dotyczyła wyznania (Przeperski, 2023, 9).

Przedstawione raporty próbują opisać sytuację związaną z negatywnymi postawami wobec osób religijnych, szczególnie katolików w Polsce. Jednak dotąd brakuje całościowego ujęcia tego tematu. Sytuacja katolików w Polsce podlega dynamicznym zmianom. Badania tracą swoją aktualność wobec zmieniającej się rzeczywistości. Dlatego tak istotne jest podjęcie tematu negatywnych postaw wobec współczesnych katolików w Polsce (Przeperski, 2023, 9).

Celem opracowanego raportu było przygotowanie koncepcji badań i prezentacja wyników zgodnych ze standardami naukowymi. Sytuacje związane z negatywnymi zachowaniami oraz postawami skierowanymi w stronę katolików zawierają dużo emocji. Dotyczą one często kwestii, które stanowią podstawę tożsamości osób będących wyznawcami danej religii. Dlatego trudno jest ocenić jedynie na podstawie subiektywnych przekonań skalę zjawiska, jego narastanie lub zmniejszanie się. Do tego trzeba użyć instrumentów naukowych, pozwalających na zachowanie standardów obiektywności nauki. Zastosowanie procedur naukowych jest istotne w sytuacji przygotowywania działań, które mogą zapobiegać lub zmniejszać skutki negatywnych zachowań, postaw czy praktyk dyskryminacyjnych (Przeperski, 2023, 9–10).

Zjawisko antykatolicyzmu jest złożone. Przygotowując koncepcję metodologiczną badania należy przyjąć perspektywę wielopłaszczyznową, aby obraz był w miarę pełny i pozwalał na wyciągnięcie obiektywnych wniosków. W związku z tym zostało zastosowane kilka podejść, które umożliwiły osiągnięcie standardów naukowych, przy zachowaniu szerokiego spojrzenia na to zagadnienie (Przeperski, 2023, 10).

Badanie nie ograniczało się do sondażu, ale zostało rozciągnięte na trzy etapy. Każdy z nich pozwalał szerzej spojrzeć na przedmiot badania oraz tworzył podstawy teoretyczne i metodologiczne dla kolejnych etapów badawczych. Wyjście od analizy literatury, przez badania jakościowe, do badania ilościowego pozwoliło na uchwycenie zjawiska antykatolicyzmu

z rozmaitych perspektyw. Analiza istniejących badań, także zagranicznych, umożliwiła szersze spojrzenie oraz identyfikację braków w badaniach. Była inspiracją do poszukiwań narzędzi dla kolejnych etapów badań. Badania jakościowe, przeprowadzone z różnymi grupami respondentów, pogłębiły wiedzę o zjawisku i jego uwarunkowaniach. Rezultaty badań ilościowych pokazały intensywność, zakres postaw antykatolickich w Polsce, a także poziom przyzwolenia na tego rodzaju postawy (Przeperski, 2023, 10).

Kolejnym zabiegiem, pozwalającym na ukazanie różnych perspektyw, było zaangażowanie w badanie katolików i niekatolików. Należało unikać jednostronnego spojrzenia na temat. Dlatego w ramach badania jakościowego zostały zaproszone grupy fokusowych katolików i niekatolików (po dwie). Także w badaniu ilościowym występował podział na niniejsze grupy, obejmując 1500 katolików i 1500 niekatolików (Przeperski, 2023, 10–11).

Prezentowany raport pogłębia dotychczasowe analizy i pozwala szeroko spojrzeć na zjawisko antykatolicyzmu. Wyniki badań w nim zawarte mogą stać się punktem wyjścia do dyskusji nad różnymi formami dyskryminacji osób religijnych w Polsce, a także stanowić płaszczyznę dla rozwiązań, które pozwolą funkcjonować obywatelom w tolerancyjnym społeczeństwie (Przeperski, 2023, 11).

Źródło

Przeperski J., 2023, *Analiza uwarunkowań postaw antykatolickich i przyzwolenia na nie w Polsce*, Warszawa.

***Analiza uwarunkowań postaw antykatolickich i przyzwolenia na nie w Polsce*, Warszawa : Uniwersyteckie Centrum Badań Wolności Religijnej 2023, 226 s.**

Przedłożony do recenzji raport badawczy jest zlokalizowany przedmiotowo w bardzo ważnym i niezwykle trudnym obszarze wyjaśnienia. Złożoność eksplikacyjna, tak wyznaczonego obszaru poznawczego wynika z wielu powodów. Wspomnę jedynie o dwóch. Po pierwsze, studia empiryczne i teoretyczne umiejscowione w problematyce dyskryminacji wyznaniowej, nie należą obecnie do szczególnie nowatorskich poznawczo, co potwierdza również „[...] celowy przegląd literatury”, przeprowadzony przez autorów raportu (s. 14–62). Stąd też pojawia się pewna trudność w zakresie próby wyznaczania nowych kontekstów poznawczych. Innymi słowy, powiedzieć